

# “Мужчынскае” і “Жаночае” ва ўрбананіміі малых гарадоў памежжа (на матэрыяле назваў вуліц гг. Івацэвічы і Гайнаўка)

Мезенка Г.М.

Установа адукацыі “Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”, Віцебск

Артыкул прысвечаны асэнсаванню і апісанню гэндарна маркіраванай урбананіміі кантактных арэалаў. Устанаўліваюцца асаблівасці адлюстравання сучасных суадносін “мужчынскага” і “жаночага” ва ўрбананіміі малых гарадоў памежжа на прыкладзе ўрбананіміконаў беларускага г. Івацэвічы, які ў 2024 г. стаў месцам святкавання XXXI Дня беларускага пісьменства, і польскага г. Гайнаўка. Паказваецца агульнае і спецыфічнае ў наборах гэндарна арыентаваных назваў лінейных аб’ектаў івацэвіцкай урбананімнай сістэмы ў параўнанні з гайнаўскай. Канстатуецца, што вядучую ролю сярод тыпаў урбананімаў па родзе/сферы дзейнасці тых асоб, ад імёнаў і прозвішчаў якіх яны ўтварыліся, і беларускія, і польскія намінатары аддалі пазтам і пісьменнікам, публіцыстам і журналістам. Сцвярджаецца, што спецыфіка памежнай гэндарна арыентаванай урбананіміі малых гарадоў крыецца ў структуры кампанентаў іх урбананімнай прасторы. Выказваецца меркаванне, што змены аксіялагічных намінацыйных прыярытэтаў у наш час звязаны не з агульнасусветнымі тэндэнцыямі эмансipaцыі і гэндарнай роўнасці, а з распаўсюджваннем асобнай свабоды ва ўсіх сферах жыццядзейнасці.

Мэта даследавання – выяўленне асаблівасці адлюстравання сучасных суадносін “мужчынскага” і “жаночага” ва ўрбананіміі малых гарадоў памежжа на прыкладзе ўрбананіміконаў гг. Івацэвічы і Гайнаўка.

**Матэрыял і метады.** Даследаванне праводзілася на аснове матэрыялаў Нацыянальнага кадастравага агенцтва Рэспублікі Беларусь, крыніц Інтэрнэта ў выглядзе поўных спісаў назваў лінейных аб’ектаў гарадоў Івацэвічы і Гайнаўка. Выкарыстаны метадыкі лінгвакультуралагічнай, сацыялінгвістычнай інтэрпрэтацыі, якія прадугледжваюць вывучэнне моўных адзінак з боку іх сувязей з нямоўнымі з’явамі (культурай, гісторыяй, соцыумам), элементы метаду колькаснай апрацоўкі матэрыялу.

**Вынікі і іх абмеркаванне.** Улічваючы, што ўрбананімы – гэта найперш факты культуры, якія імаюць чым звязаны з гістарычным досведам, механізмамі фарміравання этнасу, характарам міжкультурнай камунікацыі, назвы вуліц доследных гарадоў памежжа былі разгледжаны як дзейсныя рэфлексійныя адзінкі гэндарнамінацыйных прыярытэтаў, вызначыць якія дапамог аналіз ступені актуалізацыі роду/сферы дзейнасці мужчын і жанчын, імёны якіх сталі базай для іх утварэння. Такі падыход дазволіў вылучыць сем груп урбананімаў, што ўзыходзяць да імёнаў і прозвішчаў іх носьбітаў:

- 1) пазтаў і пісьменнікаў, публіцыстаў, журналістаў;
- 2) ваенных, дзяржаўных, палітычных і грамадскіх дзеячаў, рэвалюцыянераў;
- 3) заслужаных вучоных, касманаўтаў, лётчыкаў, медыкаў, рацыяналізатараў;
- 4) царкоўна-рэлігійных дзеячаў, святых;
- 5) дзеячаў мастацтва;
- 6) караляў, князёў, прадстаўнікоў дваранскага роду;
- 7) удзельнікаў войнаў, – па-рознаму актуалізаваных сярод маскулінных і фемінінных назваў вуліц.

Ядро мужчынскай часткі беларускага ўрбананімікона фарміруюць першы, сёмы і другі тыпы ўрбананімаў; польскага – першы тып. Адваротнымі паказчыкамі характарызуецца перыферыя ўрбананімнай прасторы аналізаваных гарадоў. Памежны “жаночы” ўрбананімны рэпертуар з абодвух прадстаўлены сям’яй найменнямі.

**Заклучэнне.** Сярод галоўных асаблівасцей адлюстравання сучасных суадносін “мужчынскага” і “жаночага” ва ўрбананіміі малых гарадоў памежжа неабходна назваць наяўнасць яскравай гэндарнай асіметрыі, якая заключаецца ў значнай перавазе ўрбананімаў, што маніфестуюць мужчынскі пачатак над жаночымі назвамі вуліц. Абагульненне дадзеных урбананіміконаў малых гарадоў і супастаўленне атрыманых вынікаў са спісамі назваў лінейных аб’ектаў буйных гарадоў Брэстчыны і Беласточчыны паказалі, што ядзерная частка малых гарадоў звужана да апошняга: ва ўрбананіміі г. Гайнаўка ядро ўключае толькі адзін тып урбананімаў па родзе/сферы дзейнасці і зарыентавана пераважна на ўшанаванне свайго, мясцовага, у той час як у буйных гарадах ядро складаецца з трох-чатырох тыпаў больш інтэрнацыянальнага кішталту. І наадварот, перыферыя ўрбананімнай прасторы малых гарадоў больш разнастайная як у колькасных, так і ў зместавых адносінах. Супастаўленне ўрбананіміі розных бакоў памежжа сведчыць, што, нягледзячы на значна меншыя колькасныя паказчыкі, і мужчынская, і жаночая падсістэмы польскага памежнага ўрбананімікона адрозніваюцца больш высокай тытавай разнастайнасцю ў параўнанні з назвамі вуліц беларускага горада, якія праяўляюць тэндэнцыю да аднастайнасці.

**Ключавыя словы:** гэндар, гэндарная асіметрыя, мемарыяльная назва, памежжа, рэпрэзентацыя, урбананімія, урбананімікон.

(Ученые записки. – 2024. – Том 40. – С. 99–104)

# “Male” and “Female” in the Urbanonymy of Small Towns on the Borderland (on the Material of the Street Names of Ivatsevichi and Gainauka)

Mezenka H.M.

Education Establishment “Vitebsk State P.M. Masherov University”, Vitebsk

*The article deals with the conceptualization and description of gender-marked urbanonymy of contact habitats. The features of the modern ratio of “masculine” and “feminine” in the urbanonymy of small towns on the borderland are identified on the example of the urbanonymicons of the Belarusian city of Ivatsevichi, which in 2024 became the place of celebration of the XXXIst Day of Belarusian writing, and the Polish city of Hajnauka. General and specific in the sets of gender-oriented names of linear objects of Ivatsevi urban name system compared to Gainauka system are shown. It is stated that the Belarusian and Polish nominators gave poets and writers, publicists and journalists the leading role among the types of urban names according to the type/field of activity of those persons from whose names and surnames they were formed. It is claimed that the specificity of borderland gender-oriented urbanonymy of small cities lies in the structure of the components of their urbanonymic space. It is suggested that changes in axiological nominative priorities nowadays are not related to global trends of emancipation and gender equality, but to the spread of personal freedom in all spheres of life.*

*The purpose of the research is to identify the features of the modern ratio of “masculine” and “feminine” in the urbanonymy of small cities on the borderland using the example of urbanonymicons of Ivatsevichi and Gainauka.*

**Material and methods.** *The research was conducted on the basis of materials of the National Cadastre Agency of the Republic of Belarus, Internet sources in the form of complete lists of names of linear objects in the cities of Ivatsevichi and Gainauka. The methods of linguistic, cultural and sociolinguistic interpretation are used, which involve the study of language units from the point of view of their connections with non-linguistic phenomena (culture, history, society), elements of the method of quantitative processing of the material.*

**Findings and their discussion.** *Taking into account that urban names are primarily cultural facts that are largely related to historical experience, ethnic formation mechanisms, the nature of intercultural communication, the names of the streets of the experimental cities of the borderland were considered as effective reflective units of gender-nominative priorities, which were determined by the analysis of the degree of actualization of the genus / sphere of activity of men and women whose names became the basis for their formation. This approach made it possible to identify seven groups of urban names that go back to the names and surnames of their bearers:*

- 1) military, state, political and public figures, revolutionaries;
- 2) poets and writers, publicists, journalists;
- 3) honored scientists, cosmonauts, pilots, doctors, rationalizers;
- 4) church and religious figures, saints;
- 5) artists;
- 6) kings, princes, representatives of the nobility;

*7) participants of wars, which are actualized differently among masculine and feminine street names. The core of the male part of the Belarusian urbanonymicon is formed by the first, seventh and second types of urbanonyms; Polish – the first type. The periphery of the urbanonymic space of the analyzed cities is characterized by opposite indicators. The border “female” urban name repertoire from both sides of the borderland is represented by seven names.*

**Conclusion.** *Among the main features of the modern representation of the ratio of “masculine” and “feminine” in the urban names of small towns on the borderland it is necessary to mention the presence of a distinct gender asymmetry, which consists in a significant preponderance of urban names that manifest a male origin over female street names. Summarizing the data of urbanonymicons of small towns and comparing the obtained results with the lists of names of linear objects of large cities of Bialystok and Brest Regions, showed that the core part of small towns is narrowed down to the last: in the urbanonymy of Gainauka, the core includes only one type of urbanonyms by type / sphere of activity and is focused mainly on honoring one’s own, local, while in large cities the core consists of three or four types of a more international type. Conversely, the periphery of the urban space of small towns is more diverse both in terms of quantity and content. A comparison of the urbanonymy of different sides of the border shows that, despite much lower quantitative indicators, both the male and female subsystems of the Polish border urbanonymicon are characterized by a higher typical diversity compared to the street names of the Belarusian city, which show a tendency towards uniformity.*

**Key words:** *gender, gender asymmetry, memorial name, borderland, representation, urbanonymy, urbanonymicon.*

*(Scientific notes. – 2024. – Vol. 40. – P. 99–104)*

На фоне актыўнай распрацоўкі праблемнага поля анамастыкі і імклівага развіцця тэарэтычна-га, сацыялінгвістычнага, культуралагічнага, этналінгвістычнага і іншых яе напрамкаў на пачатку XXI ст. даследаванні ўрбананімаў рэгіянальнай лакацыі працягваюць уваходзіць у лік прывяргнутых у анамастычнай навуцы. Абумоўленая зменай парадигмы гуманітарных ведаў, урбананіміка патрабуе прыцягнення вынікаў параўнальна-супастаўляльнага аналізу, што

дазволіць выявіць лакальныя асаблівасці, параўнаць характарыстыкі намінацыйнага працэсу і інш.

У парадэгме лінгвістычных ведаў вывучэнне суадносін “мужчынскага” і “жаночага” ў межах назваў унутрыгарадскіх лінейных і тэрытарыяльных аб’ектаў мае на ўвазе даследаванне сітуацыі называння з пункту гледжання ўдзелу блізкага і далёкага сацыяльнага асяроддзя ў выбары намінацыйнай адзінкі, аналіз сферы дзейнасці мужчын і жанчын, імёны якіх выкарыстаны

ў якасці ўтваральнай асновы ўрбанонімаў, што дэтэрмінуюць акт прысваення імя. Аднак недахоп шырокага эмпірычнага матэрыялу, адсутнасць метадык апрацоўкі гендарна маркіраваных ўрбананімных фактаў робяць такія даследаванні фрагментарнымі. У дадзеных умовах перспектыўнасць вывучэння намінацыйных прыярытэтаў жыхароў памежжа і матывацыі выбару назвы ўнутрыгарадскому аб'екту значна ўзрастае.

Комплексны падыход, на які скіраваны даследаванні памежжа, дыктуе неабходнасць прыцягнення самых разнастайных дадзеных, у тым ліку вывучэння ўрбанонімаў як экспанентаў гендарнай спецыфікі арэала.

Асаблівую актуальнасць абазначаная праблема набывае ў нашы дні, калі ў наяўнасці дэвальвация сацыяльнай значнасці полу.

Мэта даследавання – выявіць адметнасці адлюстравання сучасных суадносін “мужчынскага” і “жаночага” ва ўрбананіміі малых гарадоў памежжа на прыкладзе ўрбананіміконаў г. Івацэвічы і Гайнаўка.

**Матэрыял і метады.** Урбананіміконы розных населеных пунктаў пэўнага народа характарызуюцца рознымі суадносінамі гендарна маркіраваных назваў вуліц, дадзеных у гонар мужчын і жанчын, у малых і буйных гарадах памежжа. Улічваючы гісторыка-культурную значнасць, геапалітычны і адміністрацыйны статус названых відаў гарадоў, можна прагназаваць, што розніца існуе і ў гендарнамінацыйных прыярытэтах іх жыхароў.

Матэрыялам для даследавання паслужылі дадзеныя Нацыянальнага кадастравага агенцтва Рэспублікі Беларусь, крыніц Інтэрнэта ў выглядзе поўных спісаў назваў лінейных аб'ектаў гарадоў Івацэвічы і Гайнаўка [1].

Выбар рэгіёна даследавання абумоўлены, па-першае, яго гісторыка-культурнай значнасцю, а па-другое – асаблівым геапалітычным і адміністрацыйным статусам. Праблема памежжа ў Беларусі, якая мяжуе з пяццю дзяржавамі, заўсёды прэтэндавала на адно з першых месцаў. Анамастычныя кантакты на памежных тэрыторыях актыўна абмяркоўваюцца ў навуковым асяроддзі, пра што сведчаць публікацыі беларускіх, рускіх і польскіх даследчыкаў (гл.: Ю.М. Галкоўская, У.М. Генкін, І.А. Лісава, Г.М. Мезенка, М.Д. Путрова, Н.В. Сівіцкая, Т.У. Скрэбнева, І.А. Каралёва, А.М. Салаўёў, І.В. Данілава, В.С. Яўсеева, З. Абрамовіч, М. Койдар, М. Малец, М. Фамелец, К. Рымут, Э. Смукова, А. Чэслікова і інш.). Аднак урбананімічны напрамак у вывучэнні памежжа толькі пачаў складвацца.

Выкарыстаны метадыкі лінгвакультуралагічнай, сацыялінгвістычнай інтэрпрэтацыі, якія прадугледжваюць вывучэнне моўных адзінак з боку іх сувязей з нямоўнымі з'явамі (культурай, гісторыяй, соц്യумам), элементы метаду колькаснай апрацоўкі матэрыялу.

Гендарныя даследаванні, якія ўзніклі ў апошнія дзесяцігоддзі мінулага стагоддзя, у цяперашні час набылі выражаны наддысцыплінарны характар, імі актыўна займаюцца псіхалагі, філосафы, палітолагі, сацыёлагі, дэмографы, гісторыкі, антрапалагі, філолагі, у тым ліку сацыялінгвісты, этнографы, лінгвакуль-

туролагі і прадстаўнікі іншых галін навукі, у прыватнасці анамастыкі.

Аб'ектам даследаванняў беларускіх анамастаў выступаюць жаночыя назвы вуліц Беларусі, рэалізацыя гендарных адносін у гаданіміі (Г.М. Мезенка [2; 3]); рэпрэзентацыя гендара ў беларускай віканіміі (М.Л. Дарафеева [4]); уплыў гендарных стэрэатыпаў і міфалагічных уяўленняў на фармаванне беларускіх народна-дыялектных назваў асоб (Н.В. Сівіцкая [5]); асаблівасці выкарыстання антрапанімаў у камунікатыўным працэсе прадстаўнікамі абодвух палоў (М.Д. Путрова [6]); семантычныя і граматычныя характарыстыкі неафіцыйных антрапанімаў у сувязі з праблемамі гендара (І.А. Лісова [7]); праявы гендара ў сельскім антрапаніміконе (Т.В. Скрэбнева [8]) і інш.

Урбананімічная рэгіяналістыка, у тым ліку праблемы гендара з'яўляюцца адным з актуальных напрамкаў анамастыкі і за мяжой. У замежным навуковым асяроддзі пачынаюць распрацоўвацца пытанні арэальнай спецыфікі развіцця ўрбананіміконаў, праблемы моўных і культурных кантактаў, што адбіліся на назвах унутрыгарадскіх лінейных і тэрытарыяльных аб'ектаў і інш.

У бліжнім замежжы, у прыватнасці ў Расійскай Федэрацыі, можна вылучыць найперш дысертацыю Л.А. Кірылінай [9], публікацыі І.А. Каралёвай, А.М. Салаўёва, І.В. Данілавай, прысвечаныя вывучэнню рэпертуара мужчынскіх і жаночых імёнаў і мянушак, якія бытавалі ў Смаленскім рэгіёне ў XVI–XVII стст., канцэнтрацыі мужчынскай і жаночай падсістэм сучасных антрапаніміконаў жыхароў Смаленскай вобласці [10]), Н.А. Родзінай “Гендарны аспект бытавання маладзёжных мянушак (на прыкладзе мянушак г. Смаленска)”, дзе ўпершыню прааналізаваны з пункту гледжання гендарных адрозненняў жывы фактычны мянушаквы матэрыял, які дазваляе вылучыць семантычныя і граматычныя асаблівасці праявы гендара ў мянушках [11], і інш.

Ля вытокаў рэгіянальнай гендарна арыентаванай тапанімікі ў Польшчы знаходзім даследаванне вядомага вучонага М. Карплюк “Польскія тапонімы ад жаночых імёнаў” [12], якая займалася найперш гісторыяй польскай мовы, уплывам славянскіх моў на польскую мову, рэлігійнай мовай, імёнамі і стылямі асобных старапольскіх пісьменнікаў, пытаннямі развіцця антрапаніміі ў кантактных зонах і інш. З апошніх публікацый, прысвечаных вывучэнню гендарна маркіраваных урбананімаў рэгіянальнай лакацыі і пытанням намінацыі, варта згадаць працы Ю.Б. Валковяк “Жаночыя вулічныя цэзкі ў асобных польскіх гарадах” [13], А. Галкоўскага “Жаночыя ўрбананіміі ў польскім і італьянскім моўных ландшафтах” [14] і інш.

Як бачым, нягледзячы на актуальнасць праблемы феномена памежжа, якая стала аб'ектам даследавання ў самых розных абласцях навуковых ведаў, прац, прысвечаных супастаўляльнаму даследаванню гендарна арыентаванай урбананіміі памежжа, пакуль няма.

**Вынікі і іх абмеркаванне.** Урбананімы – факты культуры, якія шмат чым звязаны з гістарычным досведам, механізмамі фарміравання этнасу, характарам

міжкультурнай камунікацыі. З гэтай пазіцыі назвы вуліц могуць быць разгледжаны як дзейсныя рэфлексіўныя адзінкі гендарнамінаўных прыярытэтаў, вызначыць якія магчыма з дапамогай аналізу роду/сферы дзейнасці мужчын і жанчын, імёны якіх сталі базай для іх утварэння.

Таму метадам вывучэння гендарных прыярытэтаў жыхароў памежжа і, у прыватнасці, сітуацыі прысваення назваў вуліцам і іншым лінейным і тэрытарыяльным аб'ектам, выступіла вызначэнне ступені актуалізацыі роду/сферы дзейнасці мужчын і жанчын, імёны і прозвішчы якіх былі прызнаны жыхарамі годнымі для ўшанавання, што дазволіла вылучыць сем груп урбананімаў, якія ўзыходзяць да імёнаў і прозвішчаў мужчын: 1) паэтаў і пісьменнікаў, публіцыстаў, журналістаў; 2) ваенных, дзяржаўных, палітычных і грамадскіх дзеячаў, рэвалюцыянераў; 3) заслужаных вучоных, касманаўтаў, лётчыкаў, медыкаў, рацыяналізатараў; 4) царкоўна-рэлігійных дзеячаў, святых; 5) дзеячаў мастацтва; 6) каралёў, князёў, прадстаўнікоў дваранскага роду; 7) удзельнікаў войнаў.

Паколькі адным з галоўных крытэрыяў параўнальна-супастаўляльнага аналізу з'яўляецца супастаўнасць і супараўнальнасць прадметаў і з'яў, адзначым, што гарады, урбананімы сістэмы якіх супастаўляюцца, валодаюць цэлым шэрагам падабенстваў: па-першае, абодва гарады знаходзяцца на тэрыторыі беларуска-польскага памежжа; па-другое, блізкія па колькасці насельніцтва (у Івацэвічах 22 377 чалавек, у Гайнаўцы – 22 091 чалавек); па-трэцяе, характарызуюцца падобнай колькасцю ўнутрыгарадскіх лінейных і тэрытарыяльных аб'ектаў (у Івацэвічах – 141, у Гайнаўцы – 205); па-чацвёртае, падобныя часам узнікнення (Івацэвічы ўпершыню згадваюцца пад 1508 г. як двор, шляхецкае ўладанне на тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага; Гайнаўка – вядома з часоў існавання Рэчы Паспалітай (1569–1795 гг.).

Адрозненні ж, якія заключаюцца ў рознай дзяржаўнай прыналежнасці (Івацэвічы – горад Беларусі, Гайнаўка – Польшчы) і спецыфіцы намінаўных практык, адбіліся на спосабах рэпрэзентацыі гендарных суадносін іх ва ўрбананіміконах.

Аналіз урбананімікона г. Івацэвічы, які ўключае ў свой склад 141 урбананім, паказаў, што больш за трэцюю частку яго (54 адзінкі, або 38,3%) складаюць гадонімы мемарыяльнага характару, утвораныя ад імёнаў і прозвішчаў мужчын і жанчын, з пункту гледжання грамадства, годных увекавечання памяці ва ўнутрыгарадскіх назвах. Што да Гайнаўкі, то з 205 найменняў лінейных аб'ектаў 39 адзінак (19,0% ад агульнай колькасці, або шостая частка) складаюць даследаваныя назвы.

Супастаўленне лічбавых паказчыкаў (табл.) дазваляе адзначыць прыкметныя як колькасныя, так і зместавыя адрозненні рэпрэзентацыі гендарна маркіраваных назваў ва ўрбананіміконах беларускага і польскага малых гарадоў памежжа.

З аналізу дадзеных табліцы вынікае:

1. Нягледзячы на тое, што агульная колькасць гендарна маркіраваных урбананімаў у беларускім горадзе (53) амаль удвая перавышае іх лік у польскай Гайнаўцы (33), лічба тыпаў урбананімаў па родзе/сферы дзейнасці тых, чые прозвішчы сталі базай для стварэння, наадварот, у Івацэвічах амаль у два разы меншая, чым у польскім паселішчы: чатыры тыпы (1, 2, 3, 7) супраць пяці (1–7). Гэты факт яскрава сведчыць пра розную ступень актуалізацыі сацыяльна значных родаў/сфер дзейнасці мужчын, як дарэчы і жанчын, імёны якіх выкарыстаны ў якасці асновы пры намінацыі ўнутрыгарадскіх лінейных і планарных аб'ектаў у беларускім і польскім гарадах.

2. Увогуле для 'мужчынскай' памежнай урбананіміі малых гарадоў характэрна падабенства з гэтай гендарна арыентаванай часткай урбананіміконаў буйных

Табліца

Гендарныя суадносіны ва ўрбананіміі гг. Івацэвічы і Гайнаўка

| № п/п | Тып урбананімаў па родзе/сферы дзейнасці мужчын/жанчын, у гонар якіх названы вуліцы | Мужчынскія ўрбананімы                     |           | Жаночыя ўрбананімы                        |          |
|-------|-------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------|-----------|-------------------------------------------|----------|
|       |                                                                                     | Колькасць (працэнт ад агульнай колькасці) |           | Колькасць (працэнт ад агульнай колькасці) |          |
|       |                                                                                     | Івацэвічы                                 | Гайнаўка  | Івацэвічы                                 | Гайнаўка |
| 1.    | Паэты і пісьменнікі, публіцысты, журналісты                                         | 16 (11,4)                                 | 14 (6,8)  | –                                         | 3 (1,5)  |
| 2.    | Ваенныя, дзяржаўныя, палітычныя і грамадскія дзеячы, рэвалюцыянеры                  | 15 (10,6)                                 | 4 (2,0)   | 1 (0,7)                                   | –        |
| 3.    | Заслужаныя вучоныя, касманаўты, лётчыкі, медыкі, рацыяналісты                       | 6 (4,2)                                   | 2 (1,0)   | –                                         | 1 (0,5)  |
| 4.    | Дзеячы мастацтва                                                                    | –                                         | 5 (2,4)   | –                                         | 1 (0,5)  |
| 5.    | Царкоўна-рэлігійныя дзеячы, святых                                                  | –                                         | 5 (2,4)   | –                                         | 1 (0,5)  |
| 6.    | Каралі, князі, прадстаўнікі дваранскага роду                                        | –                                         | 2 (1,0)   | –                                         | –        |
| 7.    | Удзельнікі войнаў                                                                   | 16 (11,4)                                 | 1 (0,5)   | –                                         | –        |
|       | Усяго ўрбананімаў у Івацэвічах (141)                                                | 53 (37,6)                                 |           | 1 (0,7)                                   | –        |
|       | Усяго ўрбананімаў у Гайнаўцы (205)                                                  |                                           | 33 (16,1) |                                           | 6 (2,9)  |



гарадоў. Пры гэтым урбананімія беларускага памежжа яшчэ менш дыверсіфікавана ў зместавых адносінах – чатыры пазначаныя тыпы супраць васьмі: у буйных польскіх гарадах памежжа атрымалі шырокае распаўсюджанне найменні лінейных аб’ектаў, утвораныя ад імёнаў **літаратурных персанажаў і назваў літаратурных твораў** (параўнаем назвы вуліц г. Беласток: *Ul. Boruty, Ul. Bohuna, Ul. Ikara, Ul. Jacka, Ul. Janosika, Ul. Juranda, Ul. Kmicica, Ul. Kordiana, Ul. Ondraszka*), якія адсутнічаюць у беларускім урбананіміконе.

3. Аксіялагічныя прыярытэты намінараў вуліц як з беларускага, так з польскага боку памежжа супалі ў перавазе другога тыпу найменняў, што ўзыходзяць да імёнаў і прозвішчаў **паэтаў і пісьменнікаў, публіцыстаў, журналістаў**. На долю такіх урбананімаў і ў беларусаў, і ў палякаў прыходзіцца самы высокі працэнт: 11,4% і 6,8% адпаведна. Пры гэтым калі ў Гайнаўцы ўшанаваны пераважна свае – польскія аўтары (*Ul. Adama Mickiewicza, Ul. Aleksego Zina, Ul. Bolesława Prusa, Ul. Hienryka Sienkiewicza, Ul. Jana Kochanowskiego, Ul. Józefa Ignacego Kraszewskiego, Ul. Juliana Tuwima, Ul. Juliusza Slowackiego, Ul. Mikolaja Reja, Ul. Stanisława Dubois, Ul. Stanisława Lema, Ul. Stefana Żeromskiego* – і два беларускія – *Ul. Jakuba Kolasa, Ul. Janki Kupaly*), то ў Івацэвічах побач з беларускімі (*вул. Адамовіча, вул. Максіма Багдановіча, вул. Максіма Танка, вул. Мележа, вул. Пестрака, завул. Пестрака, вул. Петруся Броўкі, вул. Якуба Коласа, вул. Янкі Купалы*) таксама сусветнавадомыя рускія і ўкраінскія аўтары (*вул. Максіма Горкага, завул. Максіма Горкага, вул. Лермантава, вул. Маякоўскага, вул. Талстога, вул. Тургенева, вул. Шаўчэнка*).

Да ядра беларускага ўрбананімікона неабходна аднесці адзінкі яшчэ двух тыпаў – асновай для ўтварэння якіх з’явіліся імёны і прозвішчы а) **удзельнікаў войнаў** (салдат, партызан, падпольшчыкаў, начальнікаў дывізій Першай сусветнай, Грамадзянскай, Вялікай Айчыннай, афганскай): *вул. Аданіна, вул. Гука, вул. Гастэлы, вул. Гойшыка, вул. Заслонава, вул. Клютко, завул. Клютко, вул. Матросава, вул. Алега Кашавога, вул. Талочкі, 1-ы завул. Талочкі, 2-гі завул. Талочкі, вул. Чапаева, завул. Чапаева, вул. Чарткова, вул. Шчорса*. Для параўнання паказчык ступені разнастайнасці ўрбананімнага рэпертуару названага тыпу ў польскім населеным пункце 1: *Ul. Jana Werpachowskiego*; б) **ваенных, дзяржаўных, палітычных і грамадскіх дзеячаў, рэвалюцыянераў** (*вул. Будзёнага, вул. Дзяржынскага, 1-ы завул. Дзяржынскага, 2-гі завул. Дзяржынскага, вул. Калініна, вул. Карла Маркса, вул. Кірава, вул. Касцюшкі, бульвар Касцюшкі, вул. Куйбышава, вул. Леніна, вул. Свядлова, завул. Свядлова, вул. Сувава, вул. Фрунзэ*), што сведчыць аб дамінаванні гістарычных фактараў у ацэнцы мінулага нацыі, аб тым, што беларусы не саромеюцца, што ўваходзілі ў склад іншых дзяржаў, і гатовыя ўсвядоміць гэты вопыт, сфармуляваць сістэму маральных арыенціраў, здолець перадаць нашчадкам веды аб нашай уласнай духоўнай і культурнай ідэнтычнасці.

Паказальна, што рэпертуар і гэтага тыпу ў польскай Гайнаўцы больш чым утроя саступае белару-

скаму: *Ul. Hugona Kollątaja, Ul. Józefa Piłsudskiego, Ul. Tadeusza Kościuszki, Ul. Walerego Wróblewskiego*.

4. Значныя адрозненні назіраюцца ў нападзенні перыферыі гэндарна маркіраванай часткі ўрбананіміконаў малых гарадоў памежжа. Калі ў беларускім паселішчы яе фарміруюць назвы толькі аднаго тыпу па родзе/сферы дзейнасці – утвораныя ад прозвішчаў **заслужаных вучоных, касманаўтаў, лётчыкаў, медыкаў, рацыяналізатараў** (*вул. Францыска Скарыны, вул. Ламаносава, вул. Гагарына, вул. Камарова, вул. Чкалава, вул. Гамаліцкага*), то ў польскім – урбананімы чатырох тыпаў; ужо названага (*Ul. Doktora Tadeusza Rakowieckiego, Ul. Jana Filipczuka*), а таксама тых, што ўзыходзяць да імёнаў і прозвішчаў **дзеячаў мастацтва** (*Ul. Fryderyka Chopina, Ul. Hienryka Wieniawskiego, Ul. Karola Szymanowskiego, Ul. Michała Kleofasa Ogińskiego, Ul. Stanisława Moniuszki*); **царкоўна-рэлігійных дзеячаў, святых** (*Ul. Księdza Antoniego Dziewiatowskiego, Ul. Księdza Ignacego Wierobieja, Ul. Księdza Piotra Ściegiennego, Ul. Stanisława Milkowskiego, Ul. Stanisława Staczcica*); **каралёў, князёў, прадстаўнікоў дваранскага роду** (*Ul. Stefana Batorego, Ul. Władysława Jagiełły*).

5. Неабходна падкрэсліць, што адзначаная асіметрыя ў выкарыстанні палякамі ў адрозненне ад беларусаў двух апошніх з пералічаных тыпаў родаў/сфер дзейнасці носбітаў імёнаў і прозвішчаў (названых у гонар царкоўна-рэлігійных дзеячаў, святых і каралёў, князёў, прадстаўнікоў дваранскага роду) тыповая не толькі для малых, але і для буйных гарадоў памежжа [гл. 3, с. 179–181].

6. Памежны “жаночы” ўрбананімічны рэпертуар з беларускага боку прадстаўлены адным найменнем, якое рэпрэзентуе тып роду / сферы дзейнасці **ваенных, дзяржаўных, палітычных і грамадскіх дзячкі, рэвалюцыянеркі**, – *вул. Крупскай* (жонкі правадыра рэвалюцыі У.І. Леніна, расійскай рэвалюцыянеркі, савецкай дзяржаўнай, партыйнай, грамадскай і культурнай дзячкі), – і шасцю ўрбананімамі з польскага боку, палову з якіх складаюць назвы вуліц у гонар **паэтаў і пісьменнікаў**: *Ul. Elży Orzeszkowej, Ul. Zofii Nałkowskiej, Ul. Marii Konopnickiej*, асобныя ў гонар **вядомых вучоных**: *Ul. Marii Skłodowskiej-Curie*; **дзеячак мастацтва**: *Ul. Tamary Soloniewicz*.

Важна тое, што ўсе яны з’яўляюцца канстытуентамі асіметрыі, існуючай паміж “мужчынскім” і “жаночым” у беларускім і польскім памежных ўрбананіміконах; сведчаць пра рознасць арыенціраў і пераваг пры выбары родаў і сфер дзейнасці жанчын у беларусаў і палякаў. У рэальным корпусе назваў лінейных аб’ектаў жыхароў памежжа назіраецца колькаснае пераважанне мужчынскіх найменняў. Менавіта мужчынская ўрбананімія, у адрозненне ад жаночай, імкнецца да рознаіменнасці. Успомнім, што для кожнага этнасу характэрны свае звычаі надання назвы ўнутрыгарадскому аб’екту: у народнай свядомасці з імем вуліцы або іншага лінейнага, тэрытарыяльнага ці кропкага аб’екта звязвалі дабрабыт ці, наадварот, нядобраю наканаванасць жыхарам, таму ва ўсе часы намінараў з адказнасцю падыходзілі да яе выбару.

**Заклучэнне.** Аналіз фактычнага матэрыялу дазволіў выявіць асаблівасці адлюстравання сучасных суадносін “мужчынскага” і “жаночага” ва ўрбананіміі малых гарадоў кантактных арэалаў, сфарміраваных унікальнасцю беларускай і польскай гісторыі.

Першая з іх колькасца пацвярджае наяўнасць яркай гендарнай асіметрыі: мемарыяльныя назвы вуліц г. Івацэвічы мужчынскага пачатку суадносяцца з фемініннымі назвамі ў працэнтных паказчыках як 37,6% да 0,7%; г. Гайнаўка – 16,1% да 2,9%.

Вынікі аналізу ўрбананімаферы памежжа як вобласці маніфестацыі гендарна маркіраванай прасторы малых гарадоў канстатавалі наяўнасць найменняў, якія ілюструюць спецыфіку памежнага соцыуму. Урбананімія доследнага арэала характарызуецца пэўнымі прыметамі, абумоўленымі крос-культурным узамадзеяннем, да якіх у першую чаргу можна аднесці праяву гендарнай маркіроўкі, а часам канфесійнай ідэнтыфікацыі назваў лінейных аб’ектаў з дапамогай намінацыйных адзінак; большую гендарную маркіраванасць мужчынскай падсістэмы і яе здольнасць і ўстойлівасць да захавання нацыянальных імёнаў і прозвішчаў, што, верагодна, можа разглядацца як затуханне ідэі эмансipaцыі і яе ўздзеяння на намінацыйную дзейнасць. Мяркуем, змены аксіялагічных прыярытэтаў у наш час звязаны не з агульнасусветнымі тэндэнцыямі эмансipaцыі і гендарнай роўнасці, а з распаўсюджваннем асобнай свабоды ва ўсіх сферах жыццядзейнасці, у тым ліку намінацыйнай.

Спецыфіка памежнай гендарна арыентаванай урбананіміі малых гарадоў, сярод якіх падабенствы і адрозненні, крыецца ў структуры кампанентаў іх урбананімнай прасторы. Абагульненне дадзеных урбананіміконаў малых гарадоў і супастаўленне атрыманых вынікаў са спісамі назваў лінейных аб’ектаў буйных гарадоў Брэстчыны і Беласточчыны паказала, што ядзерная частка малых гарадоў звужана да апошняга: ва ўрбананіміі г. Гайнаўка ядро ўключае толькі адзін тып урбананімаў па родзе/сферы дзейнасці і зарыентавана пераважна на ўшанаванне свайго, мясцовага, у той час як у буйных гарадах ядро складаецца з трох-чатырох тыпаў больш інтэрнацыянальнага кшталту. І наадварот, перыферыя ўрбананімнай прасторы малых гарадоў больш разнастайная як у колькасных, так і ў змestавых адносінах.

Што да супастаўлення розных бакоў памежжа, то, нягледзячы на значна меншыя колькасныя паказчыкі, і мужчынская, і жаночая падсістэмы польскага памежнага ўрбананімікона адрозніваюцца больш высокай тыповай разнастайнасцю ў параўнанні з назвамі вуліц беларускага горада, якія праяўляюць тэндэнцыю да аднастайнасці.

Вядучую ролю сярод тыпаў урбананімаў па родзе/сферы дзейнасці тых асоб, ад імёнаў і прозвішчаў якіх яны ўтварыліся, і беларускія, і польскія намінатары аддалі паэтам і пісьменнікам, публіцыстам і журналістам – тым, хто ў розныя часы дапамагаў сваім народам высока шанаваць і захоўваць гістарычную памяць аб сваім лёсе, – што сведчыць пра міралюбнасць жыхароў доследнага арэала.

Спадзяёмся, вынікі праведзенага аналізу стануць неад’емнай часткай комплекснага даследавання феномена памежжа і будуць садзейнічаць далейшай распрацоўцы памежнай праблематыкі, якая бачыцца ў гендарнацэнтрчным асэнсаванні праблемы функцыянавання ўрбананімных сістэм у кантактных арэалах.

## Літаратура

1. Хайнувка. Карта № 3. – URL: [https://world-maps.pro/osm/%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0\\_%D0%A5%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%BA%D0%B0#gsc.tab=0](https://world-maps.pro/osm/%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0_%D0%A5%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%BA%D0%B0#gsc.tab=0) (дата звароту: 19.04.2024).
2. Мезенка, Г.М. Жаночыя назвы гарадскіх вуліц у Беларусі / Г.М. Мезенка // Беларуская мова: Міжвед. зб. – Мінск, 1988. – № 16. – С. 36–41.
3. Мезенко, А. Гендерное соотношение в зеркале урбанонимикона Витебска и Белостока начала XXI века: сопоставительный аспект / А. Мезенко // Onomastica. – 2022. – Т. LXVI/1. – С. 173–187.
4. Дорофеев, М.Л. Виконимия Гомельской и Гродненской областей в гендерном аспекте / М.Л. Дорофеев // Слова ў мове, маўленні, тэксце: зб. навук. арт. маладых вучоных-філолагаў. – Брэст: БрДУ імя А.С. Пушкіна, 2012. – С. 43–45.
5. Сівіцкая, Н.В. Уплыў гендарных стэрэатыпаў і міфалагічных уяўленняў на фармаванне беларускіх народна-дыялектных назваў асоб / Н.В. Сівіцкая // Acta Albaruthenica. – 2017. – Т. 17. – С. 223–230.
6. Путрова, М. Ужыванне імя ўласнага на Полаччыне / М. Путрова // Мова – літаратура – культура: матэрыялы V Міжнар. навук. канф. (да 80-годдзя прафесара Льва Міхайлавіча Шакуна), Мінск, 16–17 лістапада 2006 года. – Мінск: Права і эканоміка, 2007. – С. 178–181.
7. Лисова, И.А. Особенности функциональных парадигм парных имен жителей Белорусского Поозерья / И.А. Лисова // Вестник Новосибирского государственного университета. Сер. История. Филология. – 2014. – № 13(2). – С. 99–102.
8. Скребнева, Т.В. Гендерные особенности сельского именника во второй половине XX века / Т.В. Скребнева // Вестник Минского государственного лингвистического университета. Серия 1: Филология. – 2020. – № 3. – С. 97–104.
9. Кирилина, А.В. (2005). Гендерные исследования в лингвистических дисциплинах / А.В. Кирилина // Гендер и язык. Антология. – М.: Языки славянской культуры, 2005. – С. 1–11.
10. Королева, И.А. Имена на Смоленщине: история и современность / И.А. Королева, И.В. Данилова, А.Н. Соловьёв. – Смоленск: СПГУ, 2005. – 196 с.
11. Родина, Н.А. Гендерный аспект бытования молодежных прозвищ (на примере прозвищ г. Смоленска) / Н.А. Родина // Вестник Московского государственного областного университета. Серия. Русская филология. – 2014. – № 1. – С. 71–75.
12. Karpluk, M. Polskie nazwy miejscowe od imion kobiecych / M. Karpluk // Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej. – 1955. – № 1 – S. 111–160.
13. Walkowiak, J. Female street namesakes in selected Polish cities / J. Walkowiak // Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft. – 2018. – S. 160, 331–350.
14. Gałkowski, A. Feminine urbanonymy in Polish and Italian linguistic landscapes / A. Gałkowski // Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. – 2020. – № 5(1). – S. 2–53.

Паступіў у рэдакцыю 17.07.2024